

## МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

17. Статистика використання Інтернет [Електронний ресурс] / Міжнародна моніторингова організація Internet World Stats: [сайт]. – Режим доступу до інформ.:<http://www.internetworldstats.com/stats.htm>.
18. Хомяков В.І., Коваленко Е.О. Тенденції розвитку світової електронної комерції та проблеми її українського сектору [Електронний ресурс] / В.І. Хомяков // Задачи оптимизации в MS Excel. Экономическая библиотека: [сайт]. – Режим доступу до ст.: <http://exsolver.narod.ru/Artical/Homyak ecommerce.html>. – Назва з екрану.
19. Широкополосний доступ в Інтернет – потенційний катализатор роста економіки України [Електронний ресурс] / Фінанси, Ринок акцій, Фонд, Аудит: [сайт]. – Режим доступу до ст.: <http://www.faksonda.pp.ua/inostrannie-investitsii-2/shirokopo-losniy-dostup-v-internet-potentsialnyi-katalizator-rosta-ekonomiki-ukraini-207.html>. – Назва з екрану.
20. Шнипко О.С. Національний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і конкурентоспроможність [Електронний ресурс] / О.С. Шнипко // Google Docs: [сайт]. – Режим доступу до ст.: [http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:KIIuyA1KoswJ:www.ief.org.ua/Arjiv\\_EP/Shnipko107.pdf](http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:KIIuyA1KoswJ:www.ief.org.ua/Arjiv_EP/Shnipko107.pdf). – Назва з екрану.
21. Economist Intelligence Unit: Индекс конкурентоспособности IT-отрасли в странах мира в 2009 году [Електронний ресурс] / Экспертно-аналітичний портал «Гуманитарное развитие в России и за рубежом»: [сайт]. – Режим доступу до інформ.: <http://gtmarket.ru/news/state/2009/09/20/2179>. – Назва з екрану.

Н.В. ВИШНІВСЬКА,

асpirантка, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

# Трансферти в системі міжбюджетних відносин

Проведено комплексне дослідження особливостей трансфертної політики в системі міжбюджетних відносин на сучасному етапі суспільного розвитку України та обґрунтовано пропозиції щодо її вдосконалення.

Проведено комплексное исследование особенностей трансфертной политики в системе межбюджетных отношений на современном этапе общественного развития Украины и обоснованы предложения относительно ее совершенствования.

*Comprehensive investigation of the peculiarities of transfer policy in the system of interbudget connections in the current phase of social development in Ukraine is realized as well as proposals as for transfer policy are grounded.*

**Постановка проблеми.** В Україні формування системи міжбюджетних трансфертів зумовлено необхідністю створення механізму фінансового вирівнювання місцевих бюджетів в умовах наявності фінансових диспропорцій між територіями. Розвиток та удосконалення системи міжбюджетних трансфертів вимагають, з одного боку, її наближення до головних принципів та зasad функціонування систем міжбюджетних відносин у економічно розвинутих країнах, а з іншого – врахування національних, регіональних особливостей та умов формування бюджетів.

Існують всі підстави вважати, що Україна сьогодні вступила в якісно новий період оптимізації структури і функцій державних інститутів. Це дає можливість констатувати все зростаючу роль державного регулювання національної економіки, пріоритетним напрямом якого є згладжування просторової економічної поляризації на трансфертній основі. В цих умовах вимоги до трансфертної політики підвищуються, оскільки вона стає головною передумовою ефективності

державного управління, як в масштабах регіону, так і країни в цілому.

**Аналіз досліджень та публікацій з проблеми.** Останнім часом проблематика міжбюджетних відносин займає важливе місце в дослідженнях вітчизняних вчених. Серед таких досліджень можна назвати праці В. Кравченка [1], О. Кириленко [2], І. Луніної [3] та інших. Відзначимо, що більшість робіт стосуються визначеного кола питань бюджетної практики. Проте багато питань, присвячених трансфертній політиці в системі формування міжбюджетних відносин, залишаються гостро дискусійними і недостатньо повно вивченими. В той же час динаміка зрушень в економічній системі нашої держави в контексті завдань адміністративно-територіальної реформи вимагає проведення подальших теоретичних досліджень усієї сукупності проблем, пов'язаних із міжбюджетними відносинами в Україні. Актуальність цього аспекту загострює ту обставину, що ряд питань, які стосуються трансфертної політики, дотепер залишаються відкритими.

**Мета статті.** Сучасне відношення до трансфертної політики характеризується, принаймні, трьома рисами.

По-перше, в даний час міжрегіональні контрасти досягли свого граничного, з позиції забезпечення національної економічної безпеки, рівня. Внаслідок цього скорочення відмінностей в соціально-економічному розвитку регіонів країни є стратегічно важливою державною задачею, вирішення якої вимагає трансформації системи управління трансфертними потоками.

По-друге, бюджет сьогодні є найважливішим джерелом фінансування соціально-економічних програм розвитку регіонів. Тенденція централізації бюджетних коштів, скорочення податкових прав органів місцевого самоврядування посилює залежність темпів економічних трансформацій в регіонах від

державної фінансової допомоги, метою якої є вирівнювання бюджетної забезпеченості регіонів. При цьому декларується принцип пріоритетного фінансування витрат, пов'язаних із забезпеченням мінімальних державних соціальних стандартів, що підкреслює спрямованість трансфертої політики.

По-третє, закріплени за регіонами джерела податкових надходжень не дають достатню кількість коштів для виконання бюджетних зобов'язань. Внаслідок цього регіони потрапляють в залежність від трансфертів по лінії бюджетного вирівнювання.

**Виклад основного матеріалу.** Показником зростання залежності місцевих бюджетів від державного є збільшення обсягу трансфертів, які передаються ім з державного бюджету (див. таблицю). Так, якщо у 2002 році частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів становила 31,2%, то у 2009 році цей показник зріс до 47,2%.

Як показують наведені дані, у 2001–2009 роках більше половини усіх доходів формувалося за рахунок податкових надходжень та до 47% за рахунок бюджетних трансфертів, проте протягом останніх років спостерігається тенденція до зменшення частки податкових надходжень в структурі місцевих бюджетів з 58,3% у 2002 році до 44,0% у 2009 році і збільшення частки офіційних трансфертів, що свідчить про посилення централізації бюджетних коштів.

Таким чином, стан вітчизняної економіки і обмежувальна практика національної трансфертої політики визначає високу актуальність у дослідженні методичних підходів до державного регулювання руху трансфертних потоків.

Незалежно від чинної економіко-правової моделі в кожній країні держава акумулює розрізнені потенціали, протилежні інтересам окремих суспільних груп та виробляє і реалізує на цій основі стратегію розвитку суспільства. Процес розширення соціально-економічних аспектів державного регулювання, враховуючи регулювання регіонального розвитку через систему міжбюджетних відносин, обумовлюється новими якісними характеристиками економічного розвитку, особливістю яких є те, що вплив на них не може бути обмежений лише макроекономічним рівнем.

Об'єктивним наслідком цього процесу є зростання ролі державного регулювання на регіональному та територіальному рівні. Трансферти виступають дієвим інваріантним інструментом згладжування просторової поляризації економіки. Проте, незважаючи на достатньо тривале застосування такого інструменту у вітчизняній практиці, міжрегіональні диспропорції в країні зберігаються. Останній тенденції багато в чому сприяє відсутність ясності щодо механізмів перероз-

поділу бюджетних ресурсів між регіонами. У цих умовах наукове обґрутування трансфертої політики набуває статус однієї з головних передумов ефективності державного управління в масштабах кожного регіону і країни. Подібне обґрутування вимагає розкриття змістовних характеристик трансфертів, тому це питання слід розглянути детальніше.

Природа трансфертів визначається, перш за все, їх роллю в державному регулюванні економіки. Термін «трансферт» у вітчизняній і зарубіжній економічній літературі визначається в контексті будь-якої форми державної фінансової допомоги (бюджетних грантів) [4, с. 32].

Перш ніж розглянути види трансфертів в ринковій економіці необхідно звернути увагу на наступну обставину. Найбільш всеохоплюючим засобом державного регулювання економіки вважається бюджетна система. Трансферти в бюджетних системах із стійким розподілом доходів і повноважень за витратами є основним механізмом гармонізації міжбюджетних відносин.

Розрізняють два основні типи міжбюджетних трансфертів: вертикальні (від бюджетів вищестоящого рівня до бюджетів нижчого рівня) і горизонтальні (між бюджетами одного рівня). Вертикальні міжбюджетні трансферти, у свою чергу, підрозділяються на загальні (вирівнюючі) і цільові (спеціальні) трансферти [5, с. 370].

Загальний, або вирівнюючий, трансферт призначений для згладжування відмінностей регіонів за бюджетної забезпеченості. Величина трансферту визначається за формулою, що має свої особливості, значення яких полягає у тому, що чим більше відставання регіону по фінансовому потенціалу, тим більшою повинна бути величина трансферту. Сума трансферту розподіляється місцевими органами влади. Цільові (спеціальні) трансферти призначаються для здійснення певних задач державної регіональної політики.

У ряді країн важливу роль у вирівнюванні фінансових можливостей виконують горизонтальні трансферти. Їх джерелом є кошти, що виділяються регіонами-донорами.

Крім загального і цільових трансфертів, прямими одержувачами яких є місцеві бюджети, державні кошти надходять в регіони також по лінії різних державних галузевих програм. Розподіл сум цих непрямих трансфертів між регіонами на практиці являє достатньо складну проблему.

Перерозподіл фінансових ресурсів між бюджетами у вигляді фінансової допомоги (грантів) є ключовою проблемою багаторівневої бюджетної системи, яка, по суті, полягає в забезпеченні рівності доходів кінцевих споживачів подібних ресурсів.

#### Частка трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів України, %

Групи доходів	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Трансферти	39,0	31,2	34,2	42,5	43,5	47,5	45,5	46,3	47,2
Податкові надходження	56,9	58,3	54,2	46,2	43,9	40,8	41,7	43,1	44,0
Інші надходження	4,1	10,5	11,6	11,3	12,6	11,7	12,8	10,6	8,8
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними Державного казначейства України.

## МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Традиційні моделі, як правило, використовують класифікацію міжбюджетних грантів. Наприклад, відповідно до класифікації запропонованої Е. Гремлічем, всі гранти, що виділяються бюджетам нижчого рівня, поділяються на три види [6, с. 106].

Перший вид грантів пов'язується з необхідністю субсидування виробництва (або придбання) суспільних благ в територіальному утворенні, де вони виробляються. Таке субсидування можливе за допомогою не лімітованого гранту, направленого на скорочення вартості виробництва державних послуг для його одержувачів. Його суть полягає в співфінансуванні урядом всіх витрат місцевих органів влади на виробництво суспільних послуг.

Другий вид міжбюджетних грантів пов'язується з метою перерозподілу доходу від високозабезпечених територій в низько забезпеченні регіони, або відрахування деякої частки податкових платежів, стягування яких більш ефективне на державному рівні, до місцевих бюджетів. Даний вид трансферту виявляється направленим лише на зміну доходів нижчих рівнів влади і не призводить до зміни відносних цін державних послуг на них.

Третій вид міжбюджетного гранту пов'язується з грантами, причиною використання яких є наявність політичних зобов'язань. Відповідно до останніх національні органи влади повинні забезпечувати мінімальний або стандартний рівень надання державних послуг в країні, незалежно від того, з якого рівня фінансується виробництво відповідної суспільної послуги. Підтримка певного рівня надання суспільних послуг здійснюється урядом на основі механізму цільових грантів, які призначенні для фінансування виробництва тільки встановленого переліку суспільних послуг, тому вони не надають місцевим органам влади такої незалежності в ухваленні рішень відносно власних витрат, як це відбувається у разі використання нелімітованих трансфертів, направлених на зниження вартості державних послуг. Держава, як правило, встановлює достатньо жорсткі умови отримання і використання коштів, що надаються, включаючи умови спільного фінансування.

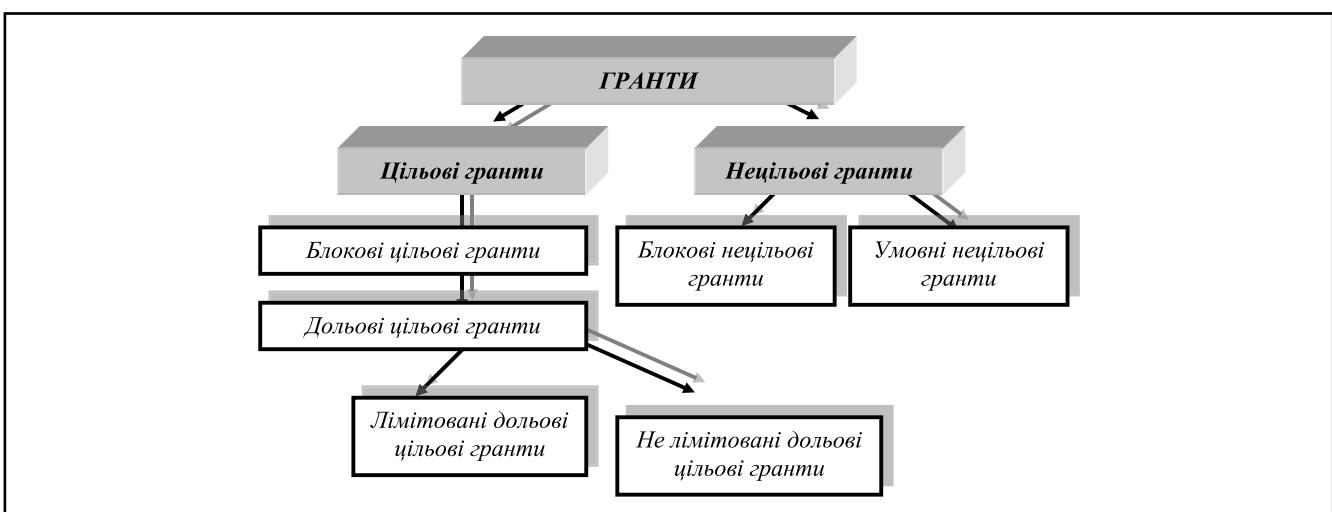
Теоретичний інтерес в плані видової відмінності трансфертів представляє класифікація державної фінансової допомоги (грантів) за ознакою її цільового використання [4, с. 32; 6, с. 103], вона деяло доповнює вище розглянуту класифікацію міжбюджетних грантів.

Цільовий грант є видом фінансової допомоги, мета використання якої суворо визначена тим, хто її представляє. Нецільовий грант використовується на розгляд одержувача відповідно з його функціями. Цільові гранти поділяються на блокові і пайові (див. рис.).

Блоковий цільовий грант – це фіксована сума грошей, яка повинна бути витрачена з обумовленою метою. Пайовий цільовий грант відшкодовує лише деяку частину витрат бюджету на ці цілі. Наприклад, державна цільова програма може передбачати компенсацію державним бюджетом половини витрат региональних бюджетів на її здійснення. Величина не лімітованого пайового цільового гранту не має верхньої межі, тобто відшкодування певної частки витрат на обумовлені в умовах гранту цілі здійснюється незалежно від розміру суми, витраченої його одержувачем. Величина лімітованого пайового цільового гранту обмежена. Розмір нецільового гранту також може бути фіксованим (блоковий нецільовий грант) або залежним від виконання певних умов (умовний нецільовий грант), які звичайно стосуються величини власних доходів одержувача гранту.

Економічні наслідки надання грантів визначаються на основі моделей поведінки місцевих органів влади при отриманні фінансової допомоги. Такі моделі звичайно базуються на теорії оптимізації корисності споживача за наявності бюджетних обмежень коштів, які можуть бути витрачені на споживання інших товарів або їх заощадження.

Гранти рівноцінні допомозі, що надходить безпосередньо споживачам, а зростання попиту на товар не приводить до збільшення його ціни. Необхідно відзначити, що такий підхід дозволяє оцінити тільки первинний ефект надання фінансової допомоги, тоді як можливі непрямі її наслідки не враховуються.



Класифікація грантів

**Висновки**

Проведений аналіз економічних наслідків грантів дозволяє сформулювати такі положення. Одержувачі грантів, за інших рівних умов, віддають перевагу блоковим грантам, оскільки вони забезпечують вищий рівень корисності. Органи влади, які надають гранти з метою збільшення споживання певного суспільного товару, віддають перевагу пайовим цільовим грантам. Пайовий цільовий лімітований грант ідентичний за наслідками не лімітованому і блоковому грантам і є менш ефективним в порівнянні з ними. Внаслідок цього надання фінансової допомоги у вигляді пайового цільового лімітованого гранту доцільне лише в тих випадках, коли існує необхідність поставити в рівні умови велике число регіонів – одержувачів гранту.

Теоретично практичне застосування пайового цільового нелімітованого гранту має бути обумовлено метою регулювання зовнішніх ефектів, тобто витрат, які не відображені в існуючій системі цін. Нецільовий блоковий грант слід застосувати в наступних двох випадках. По-перше, для вирівнювання питомого податкового потенціалу з метою створення передумов для надання всіма територіями однаково-го мінімального набору суспільних послуг за зіставних податкових умов. Досягнення цієї мети, як правило, допускає

розробку формалізованих умов розрахунку гранту, який практично є горизонтальним. По-друге, для заміщення доходів регіональних бюджетів податковими надходженнями централізованого бюджету в тих випадках, коли централізований збір податків більш ефективний.

**Література**

1. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: Навч. посіб. – К.: Т–во «Знання», КОО, 1999. – С. 319–334.
2. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) НІОС Київ. – 2004 р. – 383 с.
3. Луніна І. Формування місцевих бюджетів у контексті завдань адміністративно–територіальної реформи // Економіка України. – 2006. – №6. – С. 23–31.
4. Христенко Б.Б. Межбюджетные отношения и управление региональными финансами: опыт, проблемы, перспективы. – М.: Дело, 2002. – 608 с.
5. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: Учебник для вузов. – 2–е изд. – М.: ГУ ВШЭ, 2001. – 495 с.
6. Кадочников П., Синельников–Мурилев С., Трунин И. Проблемы моделирования воздействия межбюджетных трансфертов на фискальное поведение субнаціональных властей // Вопросы экономики. – 2002. – №5. – С. 103–125.

А.В. БОДЮК,

к.е.н., п.н.с., НДІ фінансового права

## Обґрунтування поняття товару, надроресурсного товару і його особливостей

*Стаття написана на актуальну тему. В ній обґрунтовані пропозиції автора щодо формування понятійного апарату товарно–ресурсного забезпечення суспільних потреб.*

*Стаття написана на актуальну тему. В ній обосновані предложенія автора относительно формирования понятійного апарату товарно–ресурсного забезпечення общественных потребностей.*

*The article is written on an actual theme. In her reasonable suggestions of author are in relation to forming of concept vehicle of the commodity–resource providing of public necessities.*

**Постановка проблеми.** В сучасних умовах господарювання у зв'язку з побудовою економіки інноваційно–інвестиційного типу необхідний перегляд поглядів на теорії суспільного виробництва в цілому, її категорії й т. ін. Це відноситься, зокрема, до змісту понять товару, зокрема надроресурсного, послуг, що надаються надроресурсувачами і надроресурсувачам.

Згідно з узагальненою точкою зору товари визначаються як продукти праці (виріб або послуга), що задовольняють певну потребу суспільного виробництва чи населення та призначенні для продажу. Вважається також, що товар є продуктом праці, який виготовляється не для власного споживання, а для обміну, і реалізується шляхом купівлі–продажу тощо.

**Аналіз досліджень та публікацій з проблеми.** Економісти західних країн товар трактують як будь–яку річ, яка продається і купується, тобто будь–який предмет торгівлі. За офіційним російським визначенням, товарами є продукти діяльності, включаючи роботи і послуги, призначені для продажу або обміну.

Таким чином, більшість науковців товар розглядають як продукт для продажу, обміну. Але ж продаж також є обміном. Обмін нами розглядається як поняття ширше, ніж продаж, купівля, торгівля.

**Мета статті** – обґрунтувати пропозиції щодо формування понятійного апарату товарно–ресурсного забезпечення суспільних потреб.